

*До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 41.884.119 (ID17027)
Одеського державного університету внутрішніх справ
щодо захисту дисертації Стеценка Д.В.
(65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1)*

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
Спіциної Ганни Олександрівни на дисертацію
Стеценка Дмитра Ігоровича «Забезпечення реалізації прав та
законних інтересів потерпілих від воєнних злочинів у кримінальному
провадженні», подану до захисту до спеціалізованої вченої ради ДФ
41.884.119 (ID17027) в Одеському державному університеті внутрішніх
справ на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Ознайомлення з дисертацією, науковими публікаціями здобувача та наведеними в роботі матеріалами дає підстави оцінити дослідження як завершену самостійну працю, присвячену одній із найскладніших проблем сучасного кримінального процесу. Її зміст не зводиться до опису прав потерпілого, закріплених у Кримінальному процесуальному кодексі України. Автор простежує, за яких фактичних і правових умов ці права можуть бути реалізовані у провадженнях щодо воєнних злочинів, де одночасно виникають безпекові, доказові, комунікаційні та транснаціональні ускладнення. Саме такий ракурс визначає наукову цінність роботи та її безпосередній зв'язок із потребами практики.

Актуальність теми дисертації. Тривала збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила масові порушення міжнародного гуманітарного права та зумовила появу значної кількості осіб, яким завдано фізичної, майнової або моральної шкоди. Для органів досудового розслідування і прокуратури це означає роботу з епізодами, що охоплюють великі території, численних потерпілих, втрачені документи, зруйновану інфраструктуру, тимчасову окупацію та переміщення людей за кордон. Звичайна послідовність процесуальних дій за таких умов часто не забезпечує своєчасного набуття статусу потерпілого, доступу до інформації та безпечної участі у провадженні.

Д. І. Стеценко правильно пов'язує якість розслідування не тільки зі встановленням події кримінального правопорушення та особи винного, а й зі здатністю держави надати постраждалій особі реальні процесуальні можливості. У справах про воєнні злочини право бути почутим, отримувати зрозумілу інформацію, користуватися представництвом, вимагати заходів безпеки та документувати завдану шкоду має особливе значення. Воно впливає і на довіру до правосуддя, і на повноту доказової бази, і на можливість подальшого відновлення порушених прав.

Актуальним є й обраний дисертантом транснаціональний вимір. Докази можуть перебувати в іноземній юрисдикції, у відкритих цифрових джерелах або в розпорядженні міжнародних організацій. Водночас потерпілі можуть

звертатися до Реєстру збитків для України, брати участь у провадженнях Міжнародного кримінального суду чи потребувати правничої допомоги за межами держави. За цих обставин взаємодія національного кримінального провадження з міжнародними інституціями стає складником належного забезпечення прав людини, а не лише технічним способом одержання доказів.

В українській правовій науці окремі складники процесуального статусу потерпілого досліджувалися ґрунтовно. Проте їх системне осмислення стосовно воєнних злочинів, із урахуванням цифрового доказування, міжнародної правової допомоги, захисту персональних даних і компенсаційних процедур, залишається потрібним. Тому вибір теми є своєчасним, а постановка проблеми відповідає сучасному стану кримінальної процесуальної науки.

Зв'язок роботи з науковими програмами планами і темами. Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідної роботи Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0116U006773) та плану науково-дослідної роботи кафедри кримінально-правових дисциплін «Забезпечення кримінально-правової діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в інтересах кримінального судочинства» (державний реєстраційний номер 0124U004215). Тему затверджено вченою радою університету 25 жовтня 2025 року, протокол № 15. Зміст роботи відповідає визначеним напрямам, оскільки спрямований на підвищення спроможності кримінальної юстиції захищати права осіб, які постраждали від найбільш тяжких міжнародних злочинів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Метою дисертації є розроблення цілісної кримінальної процесуальної концепції забезпечення реалізації прав і законних інтересів потерпілих від воєнних злочинів та формулювання пропозицій щодо вдосконалення національних і транснаціональних механізмів їх участі, захисту, інформування, представництва, відшкодування шкоди й відновлення порушених прав. Визначена мета узгоджується з об'єктом і предметом дослідження, а поставлені завдання розкривають її зміст. Висновки відповідають питанням, які автор послідовно вирішує у трьох розділах.

Методологічний інструментарій підібрано з урахуванням комплексного характеру теми. Системно-структурний метод використано для побудови моделі гарантій; формально-юридичний і порівняльно-правовий методи дали змогу оцінити національні приписи та міжнародні стандарти; соціологічний метод залучено для з'ясування оцінок практичних працівників; правове моделювання стало основою для авторських пропозицій. Поєднання цих методів загалом забезпечує перевірюваність аргументації та логічний зв'язок між фактичними даними, доктринальними положеннями і рекомендаціями.

Емпіричну основу становлять результати опитування 125 респондентів у Вінницькій та Одеській областях: 32 адвокатів, 41 прокурора і 52 слідчих. Ці дані не замінюють нормативного аналізу, але дозволяють співвіднести теоретичні

висновки з професійним досвідом осіб, які беруть участь у кримінальних провадженнях. Дисертант також опрацював практику національних судів, матеріали органів прокуратури, Міжнародного кримінального суду, Eurojust, Реєстру збитків для України та міжнародних організацій. Достатній обсяг джерел і взаємне зіставлення різних видів матеріалу позитивно вплинули на достовірність результатів.

Достовірності дослідження сприяє й те, що автор працює з різними рівнями правового регулювання. Норми КПК України зіставляються з міжнародними договорами, практикою міжнародних судових установ і документами, що визначають сучасні стандарти поведінки з потерпілими. При цьому інституційні матеріали використовуються відповідно до їхньої юридичної природи: як джерело стандарту, опис процедури або відомості про практику, а не як взаємозамінні нормативні приписи. Такий підхід особливо важливий у частині, де національний процес співвідноситься з процедурами Міжнародного кримінального суду та майбутнім міжнародним компенсаційним механізмом.

Виклад має переважно аргументований характер. Автор розмежовує чинне право, виявлені проблеми та власні пропозиції, не ототожнює бажану модель із уже наявним регулюванням. Це особливо помітно під час аналізу раннього визнання потерпілої особи, безперервної процесуальної комунікації, використання цифрових джерел і взаємодії кримінального провадження з компенсаційними механізмами.

Наукова новизна одержаних результатів передусім у цілісному розгляді потерпілого від воєнного злочину як учасника кримінального провадження з особливими потребами, що впливають із характеру завданої шкоди, безпекових загроз і транснаціонального контексту. Авторське визначення цієї категорії осіб поєднує юридичну підставу набуття процесуального статусу з фактичними обставинами воєнної віктимізації. Такий підхід має значення для подолання формального сприйняття заяви про злочин як єдиного практичного моменту, з якого держава починає взаємодію з потерпілим.

Заслугує на підтримку запропонована багаторівнева система гарантій, до якої віднесено встановлення особи та її процесуального статусу, інформування і комунікацію, реалізацію процесуальних прав, представництво, безпеку, відшкодування й відновлення, роботу з цифровими доказами та міжнародно-правові механізми. Цінність цієї моделі полягає у виявленні взаємозалежностей. Наприклад, несвоєчасне визнання потерпілим обмежує доступ до представника й інформації, а неналежне документування шкоди зменшує можливості особи у подальшій компенсаційній процедурі.

Оригінальним є положення про подвійну функцію матеріалів національного кримінального провадження. Вони мають забезпечувати кримінальне процесуальне доказування і водночас, у межах допустимого, слугувати джерелом відомостей для механізмів відшкодування шкоди. Автор не ототожнює ці процедури, а звертає увагу на потребу сумісності даних, належного захисту персональної інформації та можливості повторного використання належно задокументованих фактів.

Науковий інтерес становлять уточнення співвідношення понять «потерпілий», «жертва» та «особа, яка постраждала», обґрунтування раннього виявлення постраждалих, пропозиція безперервної процесуальної комунікації, а також застосування відкритих цифрових джерел для підтвердження показань і відомостей про шкоду. У сукупності ці положення формують авторську концепцію, а не набір ізольованих рекомендацій.

Важливо, що наукова новизна в роботі має внутрішню логіку. Спочатку автор обґрунтовує потребу своєчасно встановити постраждалу особу та визначити її процесуальне становище. Далі він пов'язує цей статус з конкретними можливостями отримувати інформацію, брати участь у процесуальних діях, користуватися представником і вимагати захисту. Завершальною ланкою є використання належно зібраних відомостей для відшкодування шкоди та взаємодії з міжнародними механізмами. Завдяки такій послідовності пропозиції утворюють модель, яку можна перевіряти за її здатністю супроводжувати потерпілого від першого контакту з органом правопорядку до відновлення порушеного права.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. У першому розділі досліджено теоретико-правові засади забезпечення прав потерпілих. Автор аналізує понятійний апарат, особливості процесуального статусу, систему гарантій та міжнародні стандарти. Вдало показано, що специфіка воєнних злочинів позначається не лише на кваліфікації діяння, а й на порядку встановлення постраждалих осіб, оцінці ризиків, способах комунікації та обсязі допомоги. Перший розділ створює необхідну основу для подальшого аналізу конкретних процедур.

Другий розділ є найбільш насиченим прикладними положеннями. У ньому розглянуто ідентифікацію і визнання потерпілих, інформування про права та хід провадження, участь у слідчих діях, доступ до адвоката й безоплатної правничої допомоги, безпеку, приватність, захист персональних даних, компенсацію та використання цифрових джерел. Позитивною рисою є послідовне врахування ризику повторної травматизації. Автор пов'язує спосіб проведення процесуальної дії з потребою зберегти гідність особи та водночас одержати належну доказову інформацію.

Переконливими є міркування про те, що процесуальне інформування має бути регулярним, зрозумілим і доступним для особи, яка перебуває за кордоном або втратила звичні канали зв'язку. Варті уваги пропозиції щодо електронних засобів взаємодії, фіксації потреб потерпілого, залучення представника та координації з установами, які надають допомогу. Корисним є й розгляд відкритих цифрових матеріалів як допоміжного засобу перевірки показань і встановлення обставин шкоди.

Третій розділ присвячено міжнародній правовій допомозі, взаємодії з Міжнародним кримінальним судом і механізмами компенсації. Автор слушно наголошує, що міжнародне співробітництво має оцінюватися також через його вплив на права конкретної потерпілої особи. Передання інформації, збирання доказів за кордоном і співпраця з міжнародними інституціями повинні

супроводжуватися захистом конфіденційних даних, належним інформуванням та врахуванням волі потерпілого.

Окремої позитивної оцінки заслуговує аналіз Реєстру збитків для України та Міжнародної комісії з розгляду заяв для України. Дисертант показує функціональний зв'язок між документуванням шкоди у кримінальному провадженні та можливістю подати обґрунтовану заяву про компенсацію. Це дає змогу розглядати кримінальний процес як важливий, хоча й не єдиний, елемент відновлення прав потерпілої особи.

У всіх трьох розділах простежується увага до приватності та контролю потерпілого над власними даними. Для проваджень про воєнні злочини це має самостійне значення, оскільки розголошення інформації може створити загрозу особі або її родині, посилити стигматизацію чи спричинити повторну травматизацію. Дисертант правильно розглядає безпечне зберігання, передання і повторне використання відомостей як умову ефективної участі потерпілого. Водночас він не заперечує потреби забезпечити належне доказування та реалізацію прав інших учасників провадження.

Робота має послідовну структуру. У ній поєднано теоретичний рівень, аналіз чинного регулювання, оцінку практики та формулювання пропозицій. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють дванадцять підрозділів, висновків, списку з 240 використаних джерел і трьох додатків. Загальний обсяг становить 251 сторінку, основний текст викладено на 199 сторінках, додатки займають 9 сторінок. Така побудова дозволила автору перейти від загального поняття гарантій до конкретних механізмів їх реалізації, а потім розглянути міжнародне співробітництво та відшкодування шкоди.

Положення, що потребують додаткової аргументації. Загальна позитивна оцінка дисертації не виключає питань, обговорення яких під час публічного захисту допоможе точніше визначити межі та практичний потенціал авторської концепції.

1. Практично значущою є пропозиція автора щодо створення захищених цифрових каналів комунікації та розвитку електронного кабінету або реєстрової моделі взаємодії з потерпілими. Разом із тим ця пропозиція переважно сформульована на концептуальному рівні. Для посилення її прикладного значення доцільно було б визначити потенційного адміністратора такої системи, порядок її інтеграції з ЄРДР та іншими інформаційними ресурсами, рівні доступу слідчого, прокурора, адвоката й потерпілого, правила зберігання інформації, а також спеціальні заходи кібербезпеки та захисту персональних даних. Особливого вирішення потребує доступ до такої системи осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях.

2. Автор аргументовано звертає увагу на необхідність розширення доступу потерпілих від воєнних злочинів до безоплатної правничої допомоги та спеціалізації адвокатів. Водночас відповідна пропозиція могла б бути доведена до більш конкретного нормативного механізму. Зокрема, потребує відповіді питання, чи повинні всі потерпілі від воєнних злочинів безумовно мати право на

безоплатну вторинну правничу допомогу, чи таке право доцільно пов'язувати з критеріями вразливості, характером заподіяної шкоди або складністю кримінального провадження. Не менш важливим є питання джерел фінансування, порядку спеціалізації адвокатів та моменту виникнення права на відповідне представництво.

Загальний висновок. Дисертація Стеценка Дмитра Ігоровича на тему: «Забезпечення реалізації прав та законних інтересів потерпілих від воєнних злочинів у кримінальному провадженні» є самостійною, комплексною, завершеною працею, яка містить науково обґрунтовані результати проведення досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання щодо надання науково обґрунтованих практичних і методичних рекомендацій. Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 року), вимогам до оформлення дисертації, затвердженої наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор Стеценко Дмитро Ігорович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

Заступник директора з наукової роботи

Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз

ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України,

доктор юридичних наук, професор

Ганна СПЩИНА